

Виленчук А. Н.

Пивовар П. В.

Житомирский национальный агроэкологический университет

МЕТОДИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К МОДЕЛИРОВАНИЮ УРОВНЯ КАПИТАЛИЗАЦИИ КОМПАНИЙ НА РЫНКЕ АГРАРНОГО СТРАХОВАНИЯ

Резюме

Исследованы источники формирования, использования и распределения капитала с позиций функционирования компаний на страховом рынке. Используя производственную функцию Кобба-Дугласа, проведена оценка потребности страховых компаний в капитале исходя из потенциальных возможностей развития аграрного страхования в Украине. Сформулированы предложения по обеспечению разнообразия источников пополнения капитала страховых компаний для эффективного распределения (перераспределения) рисков и ответственности между всеми субъектами страхового процесса.

Ключевые слова: аграрное страхование, капитализация, страховой рынок, субъекты страхования.

Vilenchuk O. M.

Pivovar P. V.

Zhytomyr National Agroecological University

METHODICAL APPROACHES TO MODELING THE LEVEL OF COMPANIES' CAPITALIZATION ON THE MARKET OF AGRICULTURAL INSURANCE

Summary

Sources of formation, use and distribution of the capital were investigated according to the companies' operation in the insurance market. By using the production the Cobb-Douglas function, the evaluation of the capital needs of insurance companies was conducted, based on the potential development of agricultural insurance in the Ukraine. Proposals, to diversify the sources of replenishment the insurers' capital, were formulated for the purpose of efficient distribution (redistribution) of risks and responsibilities between all subjects in the insurance process.

Key words: agricultural insurance; capitalization; the insurance market; the subjects of insurance.

УДК 338.242

Голосенін І. О.

Київський національний торговельно-економічний університет

ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ СПИСАННЯ БОРГУ КЛІЄНТІВ БАНКУ

Стаття присвячена аналізу економічних аспектів прощення боргу клієнтів банку в країнах з розвинутим фінансовим ринком і можливостей застосування найкращої практики в умовах подолання фінансової кризи, поліпшення якості активів банків, відновлення кредитування. Цей напрям роботи з клієнтами розглядається як складова реструктуризації боргів, розвитку стосунків з клієнтами, а також формування державного підходу до врегулювання проблемних боргів. Списання боргу здійснюється з метою мінімізації обсягу втрат кредитора в разі дефолту позичальника. Цей інструмент також має використовуватися в державних антикризових програмах, щоб допомогти підтримати національну економіку шляхом полегшення боргового тягаря підприємств і домогосподарств. Прощення боргу дозволяється у виняткових випадках, коли кредитори переконані, що позичальником чесно докладені всі зусилля щодо виплати боргу, а фінансові труднощі виникли з об'єктивних обставин.

Ключові слова: проблемні кредити, реструктуризація боргу, якість кредитів, робота з клієнтами, державні програми соціальної допомоги, банки, прощення боргу.

Постановка проблеми. Реструктуризація проблемних боргів включає прощення частини боргу за кредитами як один зі складних інструментів, що є у розпорядженні банків як кредиторів. Складність полягає у поєднанні багатьох фінансових, правових і маркетингових аспектів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В стародавні часи застосовувався механізм амністії боржників. З метою боротьби з лихварством в Шумері, Вавилоні та Ассирії були царські амністії, в результаті яких боржникам прощалися їхні борги (і загроза рабства), а кредитори більше не мали права обмежувати їхню свободу [1]. У деяких стародавніх країнах практикувалося звільнення людей від обов'язків погашати борг після певного терміну, а саме законами Хаммурапі встановлено

прощення через три роки, у іудеїв Тора вказувала на необхідність прощати борги на сьомий рік, а у Книзі Левіт рекомендувалося прощення боргу проводити в останній рік семирічного циклу сільськогосподарських робіт, в Новому Заповіті наведено чимало прикладів прощення боргу як прояву милосердя, Коран наставляє прощати борг тому, хто не в змозі платити, і визначає це як акт милосердя і прощення гріхів для самого кредитора. Питання прощення боргу привертає увагу не економістів, а правознавців. Дискусійними правовими аспектами прощення боргу були і поки що залишаються доцільність визнання прощення двосторонньою або односторонньою угодою, різниця між списанням та прощенням боргу, необхідність отримання згоди боржника, розмежування про-

щення боргу і дарування, недопущення шкоди інтересам третіх осіб. Науковці та практики недооцінюють необхідність збереження банками довгострокових відносин з привабливими клієнтами, які лише тимчасово зазнали труднощів. У міжнародній практиці прощення боргу має різні назви, такі як “debt forgiveness”, “debt relief” або “debt cancellation”, а головна увага також приділяється саме юридичним аспектам. Близьким до цього є поняття «амністія боргів», яке більше відноситься до національних програм.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. Ми намагаємося довести гіпотезу, що вигоди кредитора від часткового прощення боргу можуть виявитися значно більшими, ніж від звернення стягнення щодо застави, оскільки це є безконфліктним врегулюванням проблеми. Фінансово-економічний аспект прощення боргу потребує аналізу шляхом порівняння недоліків і переваг цієї форми врегулювання проблемної заборгованості з усіма можливими альтернативами, а також вміння сторін вести переговори. Оподаткування умовного доходу боржника та втраченого доходу кредитора є окремим питанням дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження. Прощення боргу є процесом списання всієї або частини заборгованості боржника. Списання боргу може мати місце для того, щоб звести до мінімуму кількість втрат, понесених кредитором в разі дефолту позичальника. Цей інструмент також використовується урядами країн в державних програмах, щоб допомогти підтримати національну економіку шляхом полегшення боргового тягаря підприємств і домогосподарств (прощення боргу може також відбуватися на рівні країн-кредиторів інших держав). Прощення боргу дозволяється у виняткових випадках, коли кредитори переконані, що позичальником чесно докладені всі зусилля до виплати боргу, а фінансові труднощі виникли з об'єктивних обставин. Такими прикладами є смерть або втрата джерел доходу позичальника, поручителя, безповоротне погіршення вартості застави (у разі прощення кредитор вже не має права на реверсну вимогу збитків згодом, коли становище позичальника покращиться), технічна катастрофа на підприємстві, глибока криза в тій галузі, де веде бізнес позичальник, тощо. Рішення про прощення боргу має деякі переваги для кредиторів.

По-перше, в разі дозволу на прощення частини боргу кредитор припиняє витрати своїх зусиль і ресурсів на отримання боргу, що особливо очевидно в разі слабкого або безнадійного фінансового становища позичальника. З цього моменту ці ресурси можуть бути використані для інших, більш продуктивних починань.

По-друге, в багатьох країнах законодавча база дає змогу кредитору вимагати податкову пільгу на всю суму або частину прощення боргу. Це сприяє подальшій мінімізації загальних втрат доходів кредитора.

Нарешті, прощаючи залишок боргу, кредитор на даний момент вже отримав якщо не всю, то левову частину основного боргу та відсотків, а непогашена сума боргу, незважаючи на малу суму, буде сприйматися позичальником однозначно як поступка, тому морально спонукає це підприємство (або домогосподарство) до збереження стосунків з кредитною установою, а також до позитивних відгуків про обслуговування, що сприяє потрібному іміджу банку як такої установи, що приходить на допомогу клієнту у складні часи, навіть втрачаючи частину прибутку.

Щодо правових аспектів, то стаття 605 Цивільного кодексу України передбачає, що припинення зобов'язання прощенням боргу визначає, що зобов'язання припиняється внаслідок звільнення (прощення боргу) кредитором боржника від його зобов'язків, якщо це не порушує прав третіх осіб щодо майна кредитора (наприклад, якщо стосовно кредитора порушено справу про банкрутство, він не може простити борг за іншим зобов'язанням). Прощення боргу не часто має місце в діловій практиці, оскільки з точки зору податкового законодавства така дія буде вважатися подарунком і відповідним чином оподатковуватися [3]. Вищий господарський суд України постановив, що, згідно зі статтею 605 Цивільного кодексу України, зобов'язання припиняється внаслідок звільнення (прощення боргу) кредитором боржника від його зобов'язків, якщо це не порушує прав третіх осіб щодо майна кредитора. Колегія суддів Вищого господарського суду України вважає, що з огляду на системний аналіз вказаних правових норм для прощення боржнику боргу необхідною є наявність волевиявлення саме кредитора [4].

У законодавстві закріплена концепція, відповідно до якої прощення боргу є одностороннім правочином. Для припинення зобов'язання досить волевиявлення лише однієї особи, а саме кредитора, тобто достатньо кредитору повідомити про цю дію боржника. Деякі юристи вважають, що також необхідним є оформлення доповнення до кредитного договору, в якому кредитор прощає боржнику зобов'язання за сплатою процентів або основної суми боргу, або частки боргу. На нашу думку, слушною є думка правознавця А.В. Коструби, що пропонує паліативне рішення: угоду сторін краще укладати тоді, коли прощення боргу має частковий характер, внаслідок чого боржник не отримує того, на що розраховував під час укладення договору. Водночас як односторонній правочин прощення боргу може бути оформлено у вигляді заяви про звільнення боржника від виконання зобов'язання [2].

У прощенні боргів домогосподарств та підприємств за одним позичальником може враховуватися кілька кредитів. Прощення боргу підприємства має відмінності від прощення боргу приватних осіб. Проблема полягає не тільки в розмірі боргу, але й в оцінці можливості підприємства відновити свій фінансовий стан і в подальшому генерувати надходження. У західних країнах діють правила, за якими бізнес може звертатися до кредиторів про прощення боргів, якщо він перебуває в процесі реструктуризації або банкрутства, для зменшення загальних фінансових зобов'язань.

Рішення про прощення боргу є результатом переговорного процесу. Ініціатива у прощенні, як правило, належить позичальнику. Він пропонує кожному своєму кредитору (або клубу кредиторів) ту частину боргу, яку він зможе погасити, наприклад 50%. Кредитори розглядають альтернативи (включаючи можливу суму надходжень від продажу заставленого майна, графік погашення не прощеної частини боргу, здатність позичальника погасити залишок кредиту) і висувають зустрічну пропозицію, яка містить погашення більшої частини. Триває переговорний процес, що є узгодженням інтересів не тільки конкретного кредитора і позичальника, але й інших кредиторів. Ми вважаємо, що банк може прийняти позитивне рішення про прощення боргу після розгляду альтернатив, врахувавши всі явні та потенційні грошової потоки (рис. 1).

Аналогічну схему можна зобразити щодо боржника з урахуванням його вигод, про які слід знати кредитору.

Багато національних програм зарубіжних країн щодо прощення боргу ініційовано державними органами або відомствами. Іноді прощення боргу вважається доходом для цілей оподаткування та може збільшити податкові зобов'язання домогосподарств. В разі кредитів домогосподарств виділяють особливі напрями (часто це національні програми): студентські позики (на навчання), іпотечні кредити та кредитні картки. У разі смерті або настання постійної інвалідності позичальника, як правило, прощаються непогашені борги за зазначеними кредитами. У деяких видах позик сума прощення боргу враховується податковим органом як дохід. Така ситуація виникає в багатьох розвинутих країнах.

Прощення боргу або процентів у міжнародній практиці розглядається як різновид реструктуризації, але як крайній захід, оскільки можливість прощення боргу породжує проблему морального ризику (англ. "moral hazard"). Тобто, знаючи про можливість прощення боргу, боржники можуть бути мотивовані на ризикові проекти і поводити себе безвідповідально. За забезпеченими кредитами прощення боргу часто передбачає передачу кредитору того активу, що використовувався для забезпечення кредиту. Прощення боргу відрізняється від списання боргів безнадійного позичальника тим, що амністія є результатом взаємовигідної домовленості.

Наприклад, прощення боргу за іпотечними кредитами відбувається в США згідно із Законом про прощення іпотеки "Mortgage Forgiveness Debt Relief Act", що вступив в силу 20 грудня 2007 року [6]. Цей акт пропонує допомогу домовласникам, які мають зобов'язання щодо сплати податку на суму прощення іпотечного боргу, щоб не допустити звернення стягнення щодо застави (і втрати житла). Дія пільг поширюється лише на використання боргу на купівлю, будівництво або капітальний ремонт житла чи кредиту, витраченого на рефінансування боргу, що виникнув у зв'язку з такими витратами. Цей Закон застосовувався до боргів, які виникли у період з 2007 по 2009 роки. Згідно з надзвичайним Законом США про економічну стабілізацію 2008 року ця податкова пільга була продовжена ще на три роки, охоплюючи борги до 2012 року включно. Водночас орган оподаткування США Служба внутрішніх доходів, "Internal Revenue Service", вважає процену частину іпотечних кредитів оподаткованими доходами, а тому коли дія згаданого Закону закінчиться, то сума списаного таким чином боргу знову буде обкладатися податком [5]. Те ж саме стосується зміни умов кредитування, коли зменшується сума основного боргу. Як тільки кредитор списує борг, то він має повідомити Службу внутрішніх доходів,

а домовласники заповнюють спеціальну декларацію форми 1099-С, де показують скасовану суму заборгованості. Після підписання Закону про прощення боргів за іпотекою були внесені поправки для усунення таких податкових зобов'язань, що дає змогу позичальнику та кредитору вільно працювати разом, щоб знайти спільне рішення, яке вигідне для обох сторін. Розмір прощення боргу для одного позичальника, що виключається із суми сплати прибуткового податку, обмежений 2 млн. дол. на рік. Про прощення (скасування) боргу позичальника повідомляє кредитор, вказуючи суму списання. Окремі положення стосуються випадків оголошення банкрутства приватними особами.

В деяких країнах практикується «короткий продаж» (англ. "short sell") заставленого майна, коли власник житла продає свою нерухомість за ціною, яка нижче суми непогашеного боргу, при цьому кредитор прощає йому залишок заборгованості. Згідно з американськими законами людина визнається неплатоспроможною, якщо загальна сума її боргів перевищує загальну ринкову вартість всіх її активів (активи включають все рухоме та нерухоме майно, а також страхові поліси, акції, інші інвестиції, пенсійні рахунки).

Емітенти кредитних карт також іноді можуть отримати прощення боргу, як правило, в разі втрати роботи, постійної інвалідності або смерті. Прощення боргу може включати списання відсотків і штрафів за прострочення платежів, а також основного боргу залежно від політики кредитора. На відміну від прощення іпотечних боргів, за кредитною картою прощення боргу, як правило,

Рис. 1. Кількісні фактори, що мають бути враховані в оцінці вигоди від прощення боргу для кредитора

Джерело: складено автором

оподатковується як дохід (якщо сума становить 600 дол. і більше). Тому кредитори зазвичай надають своїм клієнтам спеціальну форму декларації про дохід. В багатьох західних країнах компанія, що емітує кредитні картки, може бути більш зацікавлена у прощенні залишку боргу, ніж чекати оголошення боржника банкрутом, а до того моменту нараховувати доходи і формувати резерви без шансів на погашення. Коли списується частина боргу, то позичальник за кредитною картою буде більш схильним до погашення решти заборгованості. В деяких західних країнах держатель кредитної картки може домовитися з фінансовою установою, що вона повідомить бюро кредитних історій про повне погашення боргу і відсутність проблемної заборгованості без згадування про те, що відбулося скасування частини боргу. Одразу після списання таким чином частини боргу у позичальника покращиться співвідношення боргу до доходу, що підвищить його кредитну якість (за моделлю скорингу).

Всі можливі випадки прощення боргу можна поділити на двосторонні та багатосторонні домовленості. В першому варіанті розглядаються двосторонні відносини лише між одним позичальником та одним кредитором, в другому випадку один позичальник має борги перед багатьма кредиторами, тобто існують багатосторонні відносини. У багатосторонньому врегулюванні заборгованості фігурують різні типи кредиторів, зокрема фінансові, торговельні компанії, найманий персонал, податкові органи, фонди соціального захисту. За формою власності вони також розрізняються (це впливає і на поведінку стосовно боржника), а саме на державні, муніципальні, приватні, іноземні. Можуть існувати заборгованості перед спорідненими компаніями конкретного економічного суб'єкта. Все це породжує проблему агрегації боргів та проблему координації дій кредиторів. Між кредиторами може виникати конфлікт інтересів, особливо тоді, коли окремі компанії є давніми партнерами або спорідненими особами цього боржника. Напри-

клад, деякі кредитори зацікавлені у дисконтуванні боргу в розрахунку на тривалі стосунки з даним клієнтом, але на це не погодяться інші кредитори. Інша ситуація виникає, коли кредиторами є працівники компанії, їх фінансовий стан виключно залежить від виплат заборгованості роботодавцем за зарплатою, і навряд чи ці працівники погодяться на амністію боргу. З урахуванням специфіки торговельних кредиторів та кредиторів в особі державних органів прощення боргу компанія-позичальник може обговорювати лише з фінансовими кредиторами. Прощення боргу, як правило, є конфіденційною справою, тобто інформація про досягнуту домовленість, як правило, не поширюється на ринку. З іншого боку, інші кредитори мають право знати про умови фінансової реструктуризації конкретного боржника.

Висновки. Прощення боргів виникає в разі появи реальної загрози банкрутства (підприємства) або його неплатоспроможності. В Україні доречно використовувати досвід державних програм з «амністії» іпотечних кредитів, боргу за кредитними картками та кредитів малому і середньому бізнесу, оскільки такі програми мають величезний позитивний вплив на соціальну стабільність, підтримують середній клас. Оподаткування має велике стимулююче значення для застосування цієї форми реструктуризації боргів, однак це питання є окремою темою подальшого дослідження. Списання боргу може мати місце для того, щоб звести до мінімуму кількість втрат, понесених кредитором у разі дефолту позичальника. Цей інструмент також використовується урядами країн в державних програмах, щоб допомогти підтримати національну економіку шляхом полегшення боргового тягара підприємств і домогосподарств. Прощення боргу дозволяється у виняткових випадках, коли кредитори переконані, що позичальником чесно докладені всі зусилля до виплати боргу, що фінансові труднощі виникли з об'єктивних обставин.

Список використаних джерел:

1. Грєбер Д. Первые 5000 лет истории. Москва: Ад Маргинем, 2015. 528 с.
2. Коструба А.В. Прощення боргу як правоприпиняючий юридичний факт в цивільному праві. Проблеми цивільного та підприємницького права в Україні: Часопис Київського університету права. 2012. Вип. 2. С. 158-161.
3. Науково-практичний коментар до Цивільного кодексу України із змінами і доповненнями, внесеними законами України. Книга п'ята. Радник. Український юридичний портал. URL: <http://radnuk.info/komentar/chky.html>.
4. Постанова Вищого господарського суду України від 15 червня 2010 року № Б15/29/21/05. URL: <http://jurportal.org/writ/10257814>.
5. Cancelled debts, foreclosures, repossessions, and abandonments (for individuals). Publication 4681. Department of Treasury. Internal revenue service. – January 24, 2012.
6. The Mortgage Forgiveness Debt Relief Act and Debt Cancellation. URL: <http://www.irs.gov/Individuals/The-Mortgage-Forgiveness-Debt-Relief-Act-and-Debt-Cancellation>.

Голосенин І. А.

Київський національний торгово-економічний університет

ЭКОНОМИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ СПИСАНИЯ ДОЛГА КЛИЕНТОВ БАНКА

Резюме

Статья посвящена анализу экономических аспектов прощения долга клиентов банка в странах с развитым финансовым рынком и возможностей применения лучшей практики в условиях преодоления финансового кризиса, улучшения качества активов банков, возобновления кредитования. Это направление работы с клиентами рассматривается как составляющая реструктуризации долгов, развития отношений с клиентами, а также формирование государственного подхода к урегулированию проблемных долгов. Списание долга осуществляется с целью минимизации объема потерь кредитора в случае дефолта заемщика. Этот инструмент также должен использоваться в государственных антикризисных программах, чтобы помочь поддержать национальную экономику путем облегчения долгового бремени предприятий и домохозяйств. Прощение долга разрешается в исключительных случаях, когда кредиторы уверены, что заемщиком честно приложены все усилия касательно выплаты долга, а финансовые трудности возникли по объективным обстоятельствам.

Ключевые слова: проблемные кредиты, реструктуризация долга, качество кредитов, работа с клиентами, государственные программы социальной помощи, банки, прощение долга.

Golosenin I. O.

Kyiv National University of Trade and Economics

ECONOMIC ASPECTS OF DEBT FORGIVENESS FOR BANKS' CLIENTS

Summary

The article is devoted to the analysis of economic aspects of forgiveness of the debt for the bank's clients in countries with different level of financial market and possibilities of applying the best practice in the conditions of overcoming the financial crisis, improving the quality of bank assets, and restoring lending. This way of debt resolution is considered as a component of debt restructuring, the development of customer relations, and also from the point of view of the state approach to the settlement of problem debts. Debt forgiveness can take place in order to minimize the losses incurred by the creditor in the event of the borrower bankruptcy. This tool should also be included in the state crisis management programs to support the national economy by easing the debt burden for enterprises and households. Debt relief is allowed in exceptional cases where lenders are convinced that the borrower honestly made all efforts to repay the debt that financial difficulties arose from objective circumstances.

Key words: problem loans, debt restructuring, quality of loans to work with clients, state social assistance programs, banks, lending.

УДК 336.225

Грановська І. В.

Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди

ПОДАТКОВИЙ БОРГ ПЛАТНИКІВ ЄДИНОГО ПОДАТКУ

У статті досліджено теоретичні основи єдиного податку, спрощеної системи оподаткування. Узагальнено групи платників єдиного податку відповідно до змін, що відбулися. Відповідно, як і в будь-якій економічній діяльності, між суб'єктами виникають заборгованості, в податковій системі мають місце податкові борги платників податків перед державою, тому визначено можливості списання таких боргів на користь платника.

Ключові слова: єдиний податок, спрощена система оподаткування, податковий борг, платники єдиного податку, єдиний податковий борг.

Постановка проблеми. Однією з основних проблем сьогодення залишається наявність значного податкового боргу, що продовжує створювати серйозні перешкоди на шляху підвищення ефективності діяльності фінансового механізму держави. Інтерес до цієї проблематики зумовлений тим, що, по-перше, мінімізація податкової заборгованості є резервом наповнення бюджету держави; по-друге, проблема відсутності платежів зачіпає глибинні питання оподаткування, дослідження яких через призму податкового боргу дасть змогу вдосконалити податкову систему, покращити фіскальну поведінку платників, підвищити ефективність податкового менеджменту. Хронічна податкова заборгованість,

відсутність стабільних тенденцій щодо її подолання пояснюють особливу увагу до цієї проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням погашення податкового боргу присвячені роботи багатьох вчених-економістів, таких як, зокрема, М.О. Бондаренко, В.А. Бортняк, М.Я. Дем'яненко, В.І. Антипов, А.Т. Ковальчук, О.В. Онишко, О.А. Долгий, В.А. Грушка. Ці науковці заробили значний внесок у розробку теоретичних питань розв'язання різноманітних проблем, пов'язаних із погашенням податкового боргу. Водночас теоретичні та практичні питання процедур погашення податкового боргу у вітчизняній науці залишаються малодослідженими